

Henzsel Ágota emlékezete

2018.01.14.

Láczay Magdolna

Nagyon megrendített korai halála, majd egy évtizeddel volt fiatalabb nálam, de pályánk kezdete szinte azonosnak volt mondható. Korántsem gondoltam, hogy Ő ilyen fiatalon, az alkotó korszakának kiteljesedésekor elmegy.

Mindketten a Zrínyi Ilona Gimnáziumba jártunk, és ugyanaz a tanár irányított bennünket a levéltár felé. Horváth Sándor bácsiról van szó, aki a tehetséggondozást a maga módján, egyszerűen s hatékonyan gyakorolta. Észrevette, hogy ki miben lenne jó, és még azelőtt elindított bennünket, hogy magunk tudtuk volna, hogy mik szeretnénk lenni felnőtt korunkban. Amilyen módon felfedeztük, megszerettük a történelmet, már abból tudta, hogy milyen területen válhatunk szakemberekké. Én épp a levéltár kiegészítő szakot végeztem, amikor elmondta, hogy lesz majd kolléganóm, mert nemsokára érettségizni fog Henzsel Ágota, és ő mindenképp azt szeretné, hogy az akkor már nappali tagozaton is induló történelem-levéltár szakra jelentkezzen az ELTE-re. Ekkor még nem ismertem, de megjegyeztem, mit mondott Sándor bácsi: Ágota nagyon csendes, szerény lány, ugyanakkor öntudatos és kitartó, szorgalmas diák. Szereti a történelmet, és ő latint is tanít neki, így tudja, hogy jó érzéke van hozzá, hogy a levéltárban akár a középkori anyagoknak a szakemberévé váljon. Ugyanezt mondhatta el Balogh Pista bácsinak, valamennyi akkori nyíregyházi levéltáros szakmai mentorának is, mert a kettejük beszélgetéséből már azt is megtudtam, hogy Pista bácsi majd segíteni fog neki, ha gyakorlatra kell jönnie. Nem tudom, Ágotát mennyire avatták be, de rövidesen eljött a jelentkezés ideje, ekkor találkoztunk. Jelentkezését már a levéltár akkori igazgatója, Gyarmathy Zsigmond is támogatta. Nem emlékszem, hogy kötöttek-e valamilyen tanulmányi szerződést, lehet, hogy nem volt, de Ágotát attól kezdve már vártam, úgy gondoltam rá, mint kolléganőre.

Szünidőkben bejött, a beadandó dolgozataihoz itt gyűjtött anyagokat. Ekkor megértettem, hogy mennyire jól jellemezte őt közös tanárunk. Az idegen talán félnéknek is gondolhatta volna, pedig nem ez volt a valóságban, inkább visszafogott, tiszteletteljes érdeklődéssel figyelt, igyekezett mindent megjegyezni, a feladatokat precízen elvégezni.

Aztán mégsem dolgoztunk annyi ideig közösen, ahogy ezt szerettem volna, mert mindkettőnk életében következett a családalapítás, aztán engem a sors más területre vitt. De kapcsolatban maradtunk, és ha alkalmunk volt rá, igyekeztem elérni, hogy beszéljen magáról, a gyerekeiről, a munkájáról. Ezeken a beszélgetéseken derült ki, hogy milyen jó a humora, mennyire jó megfigyelő, és milyen felkészült szakember, toleráns kolléga.

Éppen ezért bánt, hogy amikor a halála előtti csütörtök délután kiléptünk a levéltár kijáratán, és mondta, hogy ő nem jön velünk a Hársfalvi Péter emlékkötet bemutatójára, Ófehértóra, úgy láttam, nagyon fáradt. Nem akartam megkérdezni, hogy jól látom-e, valóban fáradt, esetleg beteg. Akkor ezt tapintatlanságnak éreztem, azóta pedig bánom. Ki tudja, ha akkor egy EKG-t csináltatott volna? ...

Azóta elolvastam az előbb említett közös kötetünkben megjelent utolsó tanulmányát, és így most szeretném az őt tisztelők előtt elmondani, hogy Henzsel Ágota nagyszerű középkor kutató, felkészült, a forrásokat kiválóan ismerő és elemző történész volt, aki ebben a

munkájában – ma már úgy gondolhatjuk, hogy minden erejét összegyűjtve – megcsillogtatta valamennyi szakmai erényét.

Az Ófehértó évszázadai kötetben ő írta az Ófehértó a mohácsi csatától s szatmári békéig című tanulmányt. Az első alcíme előre vetíti, hogy ebben a korszakban milyen helyzetben volt ez település, hiszen három országrész határán – a királyi Magyarország maradványaként a Habsburgok, az egyre terjeszkedő török szultán és a magyarság érdekeit védő, de a török által fenyegetett erdélyi fejedelemség határán helyezkedik el. Röviden és világosan jelzi, hogy az önvédelem érdekében itt számos olyan dolgot kellett végrehajtani, ami ugyan helyi problémának tűnt, de számos módon összekapcsolódott a korszak valamennyi jellemzőjével.

Az írásos emlékek közül kiemeli a katolikus egyház számára az egri érsekség számára szedett, és nyilvántartott tizedlajstromokat. Emellett talált egyidejű hadiadó és tizedkimutatásokat is, amelyek alapján egyrészt elhelyezi Ófehértót az akkori megyei települések között, megállapítva, hogy közepes méretű és a megyei átlagnál kicsit tehetősebb falu volt. Másrészt olyanokról is informál, ami a ma embere számára elképzelhetővé teszi az akkori viszonyokat. Az egyházi és a földesúri adózás leírásából kiderül, hogy a nagyobb birtokosok hogyan irányították a több faluban lévő gazdaságukat, vagy megtudjuk, hogy azoktól is szedtek adót, akiknek nem volt portájuk (telkük), szegényeknek minősítették őket, de jövedelmük lehetett például állattenyésztésből, ezért nekik kereszténypénzt kellett fizetniük.

Mindezek alapján Henszel Ágota végig tudja vezetni, hogy a vizsgált másfél évszázadban hogyan változott a falu telkes jobbágyainak és földesurainak a száma, hányan éltek itt, és hány helyre adóztak.

Ez a második olyan része a tanulmánynak, amelyet bátran ajánlhatunk középiskolásoknak, a falujukat megismerni akaró helybelieknek csakúgy, mint a szakembereknek, mert a szerző világos stílusa és jól szerkesztett mondandója átláthatóvá teszi ezt a sokféle áldozatot követelő korszakot. A falu 16. század elején nagyrészt Báthori birtok, csak hogy a Báthoriak igen sokféle családi ággal rendelkeztek, ráadásul a feudális jog szerint ezekben a háborús időkben az özvegyek tovább működtették vagy bérbe adták a birtokaikat, de ha fiú ágon kihalt is a család, a lányok része megmaradt, és a birtokok jó része a házasságkötésekkel aprózódott. Ezekben az években több török hadjárat indult ennek a vidéknek a meghódítására, és voltak olyan időszakok, amikor a törököknek, az egyháznak és a földesúrnak is adóztak. Ófehértó esetében minderre maradtak fenn írásos dokumentumok, amelyekből az is kiderül, hogy időnként mennyire elnéptelenedett, elszegényedett a település. Az 1570-es években a szomszédos települések urai egymástól perlik egykori jobbágyaikat. Több falu elpusztult, de a kállói vár másik oldalán ez időben egy új falu jött létre, amelyik előbb Rácfehértó, majd Újfehértó néven különbözteti meg magát, és így vált a régi Fehértó neve Ófehértóvá, de jövőre nézve talán a legnagyobb változást az hozta, hogy kicserélődtek a falu földesurai, és a régi jobbágyok és szegődményesek mellett új adózókat is találni az összeírásokban. Henszel Ágota a különféle összeírásokat nemcsak ismerteti, hanem a mögöttük lévő eseményeket, a változások okát és hatását is bemutatja, ezáltal elképzelhetővé teszi a múltat, megérteti a gazdálkodás egyes ágainak a jelentőségét, rámutat a különböző hatalmi érdekek közötti eligazodás jelentőségére. A település a Rákóczi szabadságharc kezdetére nemcsak visszaszerezte korábbi jelentőségét, hanem lélekszámban gyarapodott is. Sajnos csak kis időre, mert a szabadságharc leverése után ismét megnőtt a jobbágyok elvándorlása.

Megtalálható tehát ebben az írásban az uradalmi gazdálkodás hierarchiája, a három részre szakadt ország adózási sokszínűsége, a hadi események pusztítása és az ez ellen védekező természeti gazdálkodás helyi lehetősége csakúgy, mint a középkori helyi társadalomnak a jogi, igazgatási, gazdasági, vallási világa is.

Köszönjük, Ágota!